

Foglalkoztatáspolitikai, kulturális mozgalmak, rendszerelvek

Lits Levente

DOI: 10.14267/VILPOL2026.01.15

„Jákob fogadalmat tett: »Ha Isten velem lesz és védelmez az úton, amelyen most járok, s ad kenyeret ennem, és ruhát, amit fölveszek magamra, és ha egészségben visszatérek atyám házába, akkor az Úr lesz az én Istenem. Ez a kő, amelyet emlékkőül felállítottam, az Isten háza lesz, és mindenből, amit adsz nekem, hűségesen tizedet adok neked.«”
(Ter 28,20-22; SZIT ford.)

Napjainkra a kulturális intézményrendszeréről és az (egyetemes, világtrend szerinti) értékrend foglalkoztatáspolitikai alkalmazásáról folyó viták kritikus szintre érkeztek, ezen cikkel a vita felerősítéséhez szeretnénk hozzájárulni. Sorban kitérünk az egyosztály-társadalom fogalmára, a magyar nyelv kettős tagadásakor is megvalósult senkítársadalomra és a kígyózó kígyók provincialista disztópiájára, ahol a biztonsághoz való hozzáférés 'egyenlőségét' (Lásd Piketty - Francia Forradalom, világfoglalkoztatás-politika és hierarchiaelmélete) a jóléti közgazdaságtan 'baloldala' oltja ki. Az elpusztítás és önpusztítás ezért sem társadalmi véletlen, mégis úgy gondoljuk, hogy a meggyőződés igénye a helyes elsajátításban megelőz bármely természetes kísérletet. Nem véletlen az sem, hogy a vég vizsgálata igazságtalan kezdetet ígér, míg a kezdet önmagában elveszíti ígéretét: az elsajátítás kulturális logikája ezen elven alapszik.

Foglalkoztatás, és a művészet összhangja

A neoliberais észjárás tagadta az elsajátított és elsajátítható különösen posztmodern beágyazottsága okán; közzétette, hogy 'osztálynélküli piacainak' már nincs szüksége ránk, rátok, hiszen 'bárki' képes az adott feladatkör elvégzésére. Így történt a hivatás és a szakma 'termékeny' bomlása, a társadalmi és politikai hatékonyság mibenlétének elvitatása és a felborult foglalkoztatási szerkezet, ahol már az ügynök vezeti a megbízót, sőt bízza meg, várja vissza, mint tékozló fiát, ki elmaradt. Ez nyomorúságos helyzet és a munka olyan 'szabadsága' valósult meg benne, mely egyszerre volt a szociális nélkülözés és a szükségletek 'elkerülhető' elsajátítása: felidézés, termelés, (elő)állítás, fogyasztás. A korszakban kellemes meglepés (elterjedt boldogság-értelmezés) maradt, egyként a 20. század egyneműsítő tendenciái okot adtak erre. A művészek közvélekedése a szép globális kormányzását rekonstruktívra az izoláció helyébe; elképzelte a megvalósított társadalmat. Művészetszakmai közhely, hogy a társadalmi kormányzásnak (social governance) alárendelt mozgalmak második természete a foglalkoztatáspolitikai radikalitás. (Lásd Jákob fogadalmát.) A magyar 'kulturális működtetés' ezért válságos: szélsőségesen megkövetelték a mű közösen termelt világának tagadását.

Az osztálynélküli társadalom meghatározta az osztálynélkülözést, az vonatkozott a korszak hierarchiaelméletének pótlására; úgy értelmezzük, neokonzervatív egység volt. A nélkülözés márpedig struktúrára enged következtetni úgy is, mint osztálytársadalom, de úgy is, mint az azt pótló világpiac. Ezt nevezzük világpolitikának, amely saját hierarchiaelméletének hiányában kínált politikai gazdaságtani megközelítést, mégis ismerte a társadalmi monolitiképzés és a belső 'idegen', 'kívülálló' fennállását: félelem a hierarchiától (akadályozva a fordulatot), elpusztítás és önpusztítás ideológiai-pszichológiai-demográfiai válsága. Az egyosztály-társadalom olyan társadalom, ahol fennáll az osztályviszony és megszüntetése is, azonban egy hamis azonosságon, azonosításon alapszik. Bonyolult összefüggés, hogy Jákob létrájának 'fokjai' nem csak jelea föld és az ég kapcsolatának, hanem kegyelem, így hierarchiaelmélet. Szamárlétra: közösen termelt világunkat tagadó időbeli provincializmus. Ennek Magyarországot különösen érintő hatása – oka nyelvünk kettős tagadása – miatt halt ki a magyar műfaj – úgy hisszük helyesen; ma 'vándor cirkusz' előzte meg hírét: könyv, zene, színház, film, kiállítás, divat stb.: eljött az alkotás ideje!

A kultúrpolitikai kormányzat mindezedáig a létezett szocializmust úgy kívánta tagadni, hogy „a művész partizán” meghatározását „a művész vállalkozó”-ra cserélte, sőt a maga ‘szabadidős’ természetében ‘felszabadította’ azt a munka bárminemű formai-tartalmi kontextusa alól (hobby) a tudás fogalmát téve viszonylagossá, mégis elmondható, hogy a pénz áramlása (cashflow és ‘cseréje’), kifizetési-jövedelmi és pénzügyi rendszereink bonyodalmai éppen abból fakadtak, hogy kizárólag a vállalkozást és az így meghatározott hobbimunkát tartották az utasítás, korábban üzemeltetés, napjainkban működtetés magasabb szintjének (ugyanis a módszertani individualizmus nem ismeri el az engedelmességet, a viselkedési (pszichoszociális) gazdaságtan interpretációi sem elégségesek: nem tesznek különbséget sors és jellem kérdésében). A társadalomalkotás igényével az értékrend alkalmazása – ezt nevezzük az elsajátítás kulturális logikájának. A neoliberális észjárás számára a művészet (prostituált) ‘szórakozás’-sá vedlett, mely ‘szórakozás’ egyszersmind tabusította a termelését, elvitatta társadalmi szükségleteink létét és rendezhetőségét (‘homályos’, ‘fantazmagória’). Csakhogy ez a tabusítás és tagadás fenntartatlanná vált a művészet sajátossága szerint, melyben az odüsszeuszi senki (utisz), a senki-társadalom meghatározása rámutat arra, hogy a szocializáció, a párkapcsolati és baráti/intimitási/szellemi magány, megerősíti a már meghatározhatatlan család és családalapítás szerepét; a munka és a cég, a kollegialitás és kapcsolattartás befogadó családdá vált a szó legszorosabb értelmében, (munka)eszközeink (telefon, autó, szövegalapú AI stb.) barátainkká váltak: keresnek, válaszolnak, jelen vannak a ‘fontos pillanatainkon’ vagy egyszerűen köszönnek nap mint nap, ránk köszönnek: Hello!

A magyar nyelv kettős tagadása nem követi a ‘nemzetközi nyelvi standard’-ot, hiszen kiértjük saját bűneink, saját elhagyatottságuk következményeit is: Senki rúgott ki, Senki lopott meg, Senkit bántottam meg, Senki ivott ma is, Senki kerüli társait, Senki maradt magára. Helyesség szerint: Senki sem rúgott ki, Senki sem lopott meg, Senki sem bántott meg, Senki sem ivott ma is, Senki sem kerüli társait, Senki sem maradt magára. Senkitársadalomnak mégis ezt értjük, erre kérdezzük: mégis ‘ki baszott így ki velünk’?

A művészvezetés ellentmondása

A művészt politikai megfontolásból lehetetlen sajátjai ellen vezetni; a művész vállalkozóként volt a ‘tökéletes’ piacok vádlója és áldozata, ugyanis úgy kellett legyen művészvezetés, hogy egyedül a világpiac rendelt nekik megbízatást. Hogy a munkaadásnak (és munkaadónak, munkavállalónak) politikai gazdaságtana van, elmélet van rendelve: a művész és közönsége (felhasználó) azonban különös kapcsolattal bír minden művészeti ágban beleértve a galériás és múzeumi rendszer működtetését. Hálózatosodásuk (itt frakcióik híján közlegelő) az egyik első telefonos játéknak megfelelően jelent meg: a kígyó rendületlenül tekereg mind újabb prioritás (alma) felé, míg saját farkába nem harap(na), méretével el nem foglalja ‘szüretelésének’ horizontját (bőség): a kígyó nőtt és nőtt, zabált: ezt nevezik kannibál kapitalizmusnak.

A művészetben jelen van a prostituálódás a művészek (itt is értsd: art student) stb. között. A neoliberais populista irányzatok számára az eladható mű értékesebb, mint a művész, az elidegenített munka felidézése (balhépolitika), mint a dolgozó, a termelt „saját világ”, mint az alkotó, foglalkoztatás helyett a működés jelisége. Szembeállították a politikai részvétel és a biztonsághoz való hozzáférés „egyenlőségét” (Piketty - Francia Forradalom), ez magyarázza a 2020-as évek, a háborús évtized ideológiai kettősségét. (Itt biztonság, szabadság, demokrácia, jólét cse-rearányai.) Amikor világfoglalkoztatás-politikáról beszélünk, a művészetszakmai megközelítés mellett foglalunk állást, ahol a társadalmi felemelkedés a gazdaságpolitikának alárendelt általános műhelymunkán alapszik; megelőzőleg a „memento vivere” úgy valósult meg, mint látszólag gazdaság vezette politika.

Foglalkoztatva: művész, látogató és intézményiség feszültsége

A múzeumok látogatottságát ennek megfelelően kell szemügyre vennünk: meg kell határoz-nunk a művészeti „felcsigázás” különét abban a feudális-újautoriter érdektelenségben, mely a szociáldemokrata agitáció ellenére jellemzi időszakos-múló Magyarországnak összes színtereit. A művészek kiérdemelt vezetését érteni a művészet (gondolat és érzelem) tekintetében végső-kig politikai gazdaságtan, miként a politikai gazdaságtan az egyetemes értékrend alkalmazása (lásd Gervai), ezért szolgál mérceként a művészet számára. Ezt nem lehet felcserélni bármine-mű provincializmusra, ahogyan annak kísérlete történik, és okozza a válsághelyzet központo-sulását. Márpedig a látszólag gazdaság vezette politika úgy határozta meg dialektikáját, hogy visszafogja a növekedést, a bőséget, recessziót idéz meg – úgy hisszük – a közerkölcs alapján.

Az új intézményi gazdaságtan elmélete az intézményi hiány elvén alapszik, mely a (hipo)tézis fogalmát a dialektika eléhelyezte, ugyanakkor egy intézmény sem tartható fenn mozgal-mai nélkül (pluralizmus, parlamentarizmus stb. elve): nem konghatnak üresen, látogatók nél-kül épületeik, művészeink nem festhetnek képeket, nem játszhatnak zenét, nem csinálhatnak színházat sem üres hassal érdemtelen nézőknek. Mozgalom pedig műhely nélkül életképtelen. (A Budapest Bábszínház sikereit éppen ezen feltételek összhangja eredményezte.) Az intézmény ezért sosem egy általános egyén, hanem egy mindenkor konkrét perszóna, valószínűsége ezért mindig konstruktív, mindenkor erkölcsi kockázatot jelent, mármint tagadása.

Világfoglalkoztatás-politikai kihívások, hogyan vált a művészet rendszeralkotóvá

Az állapot utáni foglalkoztatás- és kultúrpolitikai változtatások igénye, meghaladása a ko-rábbiaknak („a művész partizán”, „a művész vállalkozó”) a tudáshierarchia (elsajátítás a kisajá-títók kisajátítása helyett), a közösség (alázat és engedelmesség egysége), ‘a műhely’ államban megvalósuló rendszeralkotói mibenlétén fog alapulni. Ezért a művészet saját világában olyan teremtett, termelt világot valósít meg (itt sajátosság), mely a gondoskodás és részvétel politiká-ját ragadja meg. Így sorakoztathatók fel a régi intézményrendszer ellentmondásai: (1) A vállalko-zói modell a tehetségek kiemelését célozta, biztonságpolitikai okokból tiltotta a jellemfejlődés (és ítéletének) elsőbbségét, ágazati politikája figyelmen kívül hagyta az ‘útfüggőség’ társada-

lomirányításban betöltött szerepét, mely a lokális (munka)kulturális sajátosság és meghatározottság értékeit jelenti, privatizálta és privilegizálta a hozzáférésalapú politikát. „Régen annyi fogást tudtál. De akkor is inkább / tehetséges voltál, mint tökéletes.” (Térey: Asztalizene) (2) A művészetet az általános egyén aktusaként számúzta „saját világába” ezzel megsemmisítve nyilvánosságának okát, művelésének mindenkor konkrét következményét. A foglalkoztatás a megbízott és meggyőzött szerepcserének köszönhetően olyan jövedelmi különbségeket hozott létre, ahol a fogalmi-alkalmi működés fordított keresleti és megélhetési viszonyokat teremtett. A kettős adózás etikai (így erkölcsi és interkontinentális interpretáció) oksági lánc párhuzamos formákat öltött: a Pareto-hatékonyság és a zéró összegű játék logikai különbsége az új intézményi gazdaságtan jelentős hibája: a bizalom és a meggyőződés igénye korántsem ugyanaz, sőt valószínűségi kapcsolatban sem állnak. A kockázat fogalma a szerepcserén alapuló újabb technológias foglalkoztatáspolitikai fordulat miatt sem fogadható el, következtetésképp a világpiac és a világfoglalkoztatás a globalizáció végső szakaszában nem jelent kulturális és technológiai alapon (bér)munka(erő)piacot és járadékpiacot. Az adózás és az említett piacokon való részvétel mindenkor felelőssé tehető az egyosztály-társadalom és a munka materialista, esztétikai alapon elnyomó gyűjtőfogalmának folytatólagos fennállásáért, mindazonáltal az új intézmény gazdaságtani iskola felelőssé tehető a kizárólagos kategóriák elvitatásaért és a művelődéstörténet összeegyeztethetlenségének kitartásáért, ugyanis sem a (rab)szolgaságnak, sem a munkának nincs története és nem is lehetséges, ahogyan a halálnak sincs.

Összegzendőn a szellemi munka nem érvényesítette a magas kultúra egészét, így annak finanszírozása kitartottá vált és az állami foglalkoztatáspolitikai önkorlátozása (az 'igazságos egyenlőtlenség' politikájának érvényesítése miatt) nem tette lehetővé ennek feloldását. (Ma úgy látjuk, igazságtalanul.) (3) Ez ellehetetlenítette a művészek közvetlen-személyes vezetését; fetiszizálta, hamisan szakralizálta jelentőségüket, elválasztotta munkásságukat a munka fogalmától, ezzel a művészetértést elitizálta, megfosztotta reális társadalmi bázisától. Az alacsony szinten társadalmiasított vizuális kultúra azt jelenti, hogy önállóan, látomást, nem képes megkülönböztetni sajátos mozgalmi formákat, foglalkoztatásának körülményeit, formáit, nem képes megítélni a globális tendenciáknak megfelelően helyzetét, átéli az általános bérfeszültség időszakát. (4) Ezek együttes megvalósítása egyszerre felszámolta a teljesítményvelvet a látószólag gazdaság vezette kultúrára hivatkozva, miközben lefelé nivellálta a kulturális tevékenységek kettős társadalmi fedezetét: kritikai és magyarázati igényüket.

Ezen változtatandó a következő javaslatokat tennék a fejlődés jogán:

1. Határozatlan idejű teljes munkaidős foglalkoztatás a művészeti csoportoknak megannyi múzeumban, minisztériumban, nagyvállalatnál, jelentősebb oktatási, szociális, egészségügyi intézményben, azoknak, akik teljesítményükkel azt kiérdemelték. Érdemeiket az adott alkotói közösség és a dolgozókat képviselő szakszervezet(ek) értékeljék ki a konkrét politikai vezetők véleményezése és moderálása mellett. Differenciáltabb megközelítésre van szükség a határozott és a határozatlan idejű szerződések között, mert lehetőséget kell adni a műhelyalkotásra, és az ahhoz szükséges létbiztonságra és elsa-

jávitási folyamatra. (Lásd Jákob fogalmát.) A kulturális területen foglalkoztatottak számának el kell érnie a társadalmi viselethez szükséges arányt, melyet műhelyekként nem csupán képzőművészek alkotnak, hanem a tágan értett társszakmák képviselői (kurátorok, művészettörténészek, közgazdászok, pszichológusok stb.) integritásuk érdekében. (Ez igen jelentős számú új munkahelyet jelentene segítve az addigra végképp elavult és „lélegeztetőgépen” tartott ágazatok hagyományainak megőrzését, gondolatait, újra-feldolgozását és azok kiértékelt minőségének átörökítését.)

2. Elengedhetetlen a műhelymunka jogának, a kulturális mozgalmak integritásának biztosítása és védelme. Egy alkotói csoport előírás szerint legalább egy kisebb vállalkozást kell, hogy számláljon; nagyobb intézményeknél, vállalatok esetében számuk elérheti egy nagyobb vállalkozás méreteit. Ez érvényes a magángazdaság minden szereplőjére is: mindennemű foglalkoztatás, együttműködési-vállalkozási forma esetében alkotói műhely hiánya esetén is egy kisebb vállalkozásnak kell, hogy megfeleljen. (Az egyéni- és mikro-vállalkozások a munkavállalás, foglalkoztatás „szabadságának” nevében korlátozták a részvétel és gondoskodás elsajátítását, ez - álláspontunk szerint - lassítja az alkalmazkodást az új világrendhez, illetve az ország integrációját és integritásának védelmét.)
3. A szervezetek, intézmények legkülönbözőbb szintjeinek munkájába történő aktív bevonásuk legyen biztosítva, jelentsen az döntéshozatalt, előkészítést vagy bármely más állandó jellegű feladatot. A kulturális, kiváltképp a művészeti megközelítés az üzleti-jogi fogalomalkotás párhuzamos értelmezését is segíti: gondoljunk a compliancere vagy a hálózatosodásra, de a marketing szavunk is azt mutatja, hogy a kultúrák közötti párbeszéd, sőt koordináció elképzelhetetlen annak bölcseleti, alkotói szerepfelfogása nélkül (Trautmann után: engedelmesség nélkül). Elkerülhetetlen a menedzsmentek, gazdasági osztályok szemléletének, művészettel kapcsolatos vélekedésének érzékenyítése (az érzékelés elsajátítása, a vizuális kultúra fejlesztése) a művészet működtetésének érdekében tekintettel a reprezentáció, a stratégia- és szakpolitika-alkotás, illetve a termelési, fogyasztási és szervezeti kultúra fejlődésére, ugyanis abban ma fordulat zajlik.

Társadalmi megbízatásuk meghatározza a képzőművészeti képzések megújulási irányát, annak igényeit. Ezen csoportok legyenek a társadalmi-gazdasági rendszer pionír megszervezői, kritikusai, magyarázóit tapasztalva a társadalombiztosítás, a fiatalkori és időskori (élethosszig tartó) biztonság és a (köz)kincsteremtés (köz)szolgáltatást. (Lásd Jákob fogalmát.) A művészeti szakmákat jellemző reprezentációs és gazdasági egyenlőtlenségek rendkívül rövid letörése lehetővé tenné, hogy a korábban és „immáron” elkészült művek széles társadalmi rétegek számára váljanak befogadhatóvá, töltsenek meg tömegtermelés és egyedi tárgyalkotás egységeként (Értsd egyszerre műves és művész.) mindennapokat, utcákat és otthonokat. A párbeszéd, a meggyőződés igénye szakmai vitáink felélékülését okozzák olyan esztétikai pluralitás formájában (gondoljunk a művészeti formák arányaiban várható eltolódásra), mely az ország egész termelékenységére kihat, nem csak a szolgáltatás (jellemzően turizmus), a diplomácia és a biztonságpolitika meghatározó területeire. A kultúra vezette gazdaság kiút a recesszióból, teremt, elsajátításra ösztönöz, jellem formál, hozzárendeli sajátjainak érvényesülését. A kultú-

ra nem csak a művészek privilégiuma, hanem mindazoké, akik a tág értelemben vett globális szintű gazdaságpolitika kulturális mozgalmainak összessége. Megoldása a hamis dichotómiának: a művész autonóm, azaz megrendelés nélküli megbízott, ott, ahol a megbízó "immáron" meggyőződött. Így az ellenmondás komplexus: szolgálai módon alárendeltje provincializmusának, míg közönsége felhasználóvá érett.

A műhelyek egyként felelnek az innováció és adaptáció üzelmeiért, ugyanakkor elutasítják mind az egyosztály-társadalom mind a senkitársadalom jellemző kételyt, hiszen a kegyelem kiterjesztése kenyeret és ruhát ad az arra rászorulóknak a biztonsághoz való hozzáférés reményében. William Blake művészetét jellemző kapitalizmus-kritika és a fogalmi megszűnését jelentő radikális forradalom békéje egy fogadalmon alapult: a művész engedelmessé lesz mindhalálig.

Jákob fogadalma a pártos művészet korai, szükségszerű és egymásnak rendelt összefüggése. Itt az eszmélet végsőkapitalista teodicea előtti eszme, mivel már régen nem posztumusz. Az egy igaz Isten rendezte út ezért fontos kapcsolat; Jákob létrája Babilon következménye és oka; a válság és kiszolgáltatottság egyedül Istenben nem létezik; 'később' Krisztusnál egyedül Isten fedezi el azt, ami a Bűn alól felszabadított világban már jelen volt, ugyanis itt már a templom miatt világról beszélhetünk (lásd teremtés), annak a templom előtti „kvázi” világnak állít emléket – azt hiszem – az úttalan, kiúttalan szavunk, utána hagyományosan világtalan prófécia következtek, mint korábban tételeztük 'előbb' volt az olaj, utána a fénye. (Utalok Máté 'tíz szüzére', annak foglalkoztatáspolitikai aspektusaira.)

Összegzés

Habár a kulturális intézményrendszerről folynak kritikus viták, konstruktív javaslatokkal szeretnénk hozzájárulni a fordulathoz, segítve a lefegyverző átmenetet. Ezen rövid cikkben négy ellentmondás mentén tettünk javaslatot a művészeti-kulturális megközelítés radikálisabb alakítására, érvényesítésére egy foglalkoztatás fókuszú keretrendszer értelmében; ez a kormányzás és magaskultúra korokon átívelő egybehangzásán alapszik. Álláspontunk szerint már van olyan (művészet és van olyan) művész, aki rendszeralkotó, s minthogy ezen sajátosság a globális kormányzás elidegeníthetetlen és ellentmondásmentes megvalósítása, ennek művészei méltóak és jogosultak a közért alkotás és az állami szolgáltatások egész rendszerére (társadalombiztosítás, nyugdíj stb.).

A határozott és a határozatlan idejű teljes munkaidős foglalkoztatás helyes kombinálásának keretében művészeti műhelyeket kell tehát kialakítani nekik minden múzeumban, minisztériumban, nagyobb vállalatnál, jelentősebb oktatási, szociális, egészségügyi intézményben. A menedzsmentek, gazdasági osztályok szemléletformálása segíti a döntéshozatalt, előkészítést és bármely más, állandó jellegű feladat magas szintű elvégzését; be kell vonni szélkében a művész-társadalom egészét, szerepet biztosítva nekik az egyetemes tudás elsajátításához, közvetítéséhez, alkalmazásához, mind a regionális, mind a virtuális, mind az interkontinentális munkaközösségek méltányos és igazságos fejlődésének érdekében.

Így nyomul a művészet egészen a középbe, oda, ahol sajátossága szerint léteznie kell és kellett volna társadalmaink összes viszonyait meghatározni. Úgy gondoljuk, hogy amikor a művészet rendszert alkot, rendet alkot és nem az eredményét vagy következményét kérdőjelezi meg, hanem annak egész gondolkodásmódját kialakításától megvalósításáig. A művész és művészete a társadalom integránsa, töprengő közösség, aki ugyanúgy tudásával és munkájával fejezi be és ki értékeinket. Álláspontunk szerint a művész és művészete, gondolkodása érthető, megfontolandó és kiértékelhető, érvényes: alkotás!

„Ez a kő, amelyet emlékkőül felállítottam, az Isten háza lesz, és mindenből, amit adsz nekem, hűségesen tizedet adok neked.”

Tanácsaival segítségemre volt Kenéz Dávid és Lits László Áron.